

АНАЛІЗ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ*

*А. В. Абрютіна, аспірант,
Сумський державний університет, м. Суми*

У статті проаналізований сучасний стан фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств України на основі дослідження теоретико-методологічних концепцій фінансового забезпечення інновацій, світового досвіду, аналізу статистичних даних і запропоновані шляхи розширення фінансової бази та активізації інноваційно-інвестиційного розвитку.

Ключові слова: *фінансування, джерела фінансового забезпечення, підприємство, інноваційно-інвестиційна діяльність, інноваційний розвиток, інноваційна активність, інновації, інвестиції.*

В статье проанализировано современное состояние финансирования инновационно-инвестиционной деятельности предприятий Украины на основании исследования теоретико-методологических концепций финансового обеспечения инноваций, мирового опыта, статистических данных и предложены пути расширения финансовой базы и активизации инновационно-инвестиционного развития.

Ключевые слова: *финансирование, источники финансового обеспечения, предприятие, инновационно-инвестиционная деятельность, инновационное развитие, инновационная активность, инновации, инвестиции.*

ВСТУП

Стійкий розвиток та ефективність функціонування сучасного підприємства, як і суспільства в цілому, не можливі без активізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

У мінливих і нестабільних умовах сьогодення інноваційно-інвестиційний розвиток будь-якого суб'єкта господарювання являє собою те джерело конкурентних переваг, завдяки розумному використанню якого створюються конкурентоздатні новітні та наукоємні товари й послуги в різних секторах економіки. Інновації в промисловості – рушійна сила економічного зростання в посткризовий період, оскільки стимулює виникнення нових потреб і відповідно нової продукції, знижуючи виробничу собівартість, активізуючи приток інвестицій, посилюючи потенціал підприємства, підвищуючи імідж фірм і інноваційно-активних територій, відкриваючи нові ринкові ніші як на національному, так і міжнародному рівні.

За цих обставин інноваційний розвиток підприємства стає важливим засобом створення та утримання конкурентної позиції, тому питання розширення фінансової бази із застосуванням різноманітних методів і механізмів фінансування нововведень є актуальним.

Інноваційна діяльність – достатньо капіталоемний процес, який ставить перед підприємством задачу постійного пошуку джерел фінансового забезпечення та побудови оптимальної структури капіталу.

Вирішенню теоретичних і методологічних завдань управління інноваційно-інвестиційною діяльністю присвячені праці багатьох вітчизняних і зарубіжних учених.

Основи теорії інновацій досліджувалися В. Зомбартом, В. Метчерніхом, Й. Шумпетером. Аналіз інноваційного розвитку та

* Стаття рекомендована до друку доктором економічних наук Васильєвою Т. А., ДВНЗ Українська академія банківської справи НБУ, м. Суми

підприємництва знаходить відображення в роботах таких дослідників, як В. Александрова, А. Амоша, Л. Антонюк, Ю. Бажал, П. Беленький, В. Власова, В. Геець, О. Горін, М. Гохберг, С. Картышев, М. Кондратьев, Н. Краснокутська, Ф. Ніксон, І. Перлакі, А. Поручник, А. Пригожин, А. Савченко, В. Савчук, Б. Твісс, В. Терехов, Р. Фостер, Ф. Фрадкін, К. Фрімен, В. Хартман, М. Чумаченко, А. Чухно, О. Щербаков, Н. Юсуфбекова та ін. Пошуком шляхів фінансування інноваційної діяльності на рівні підприємства та держави займалися С. Валдайцев, П. Завлін, С. Ільєнкова, А. Казанцев, О. Мотовілов, Р. Фатхутдінов, Л. Шаршукова та ін. Проблемам вибору стратегії інноваційного розвитку та ефективності інвестування в основний капітал підприємств присвячені роботи таких вчених, як Л. Абалкін, Р. Акофф, І. Ансофф, І. Балабанов, А. Вайсман, П. Дойл, Б. Карлофф, М. Портер, Л. Тарасевич, А. Томпсон, Д. Хан та ін.

Проте, аспекти фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства потребують подальшого розроблення, враховуючи особливості розвитку національної та регіональної економіки в посткризовий період.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є аналіз фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств України та розроблення рекомендацій щодо розширення джерел фінансового забезпечення та посилення інноваційної активності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Офіційні показники економічного розвитку України за роки незалежності, недостатнє фінансування вітчизняної науки та передових технологій свідчать про «відсталість» інноваційної сфери в порівнянні з розвиненими країнами світу.

Якщо в провідних європейських країнах та США стрімкий бум інновацій розпочався приблизно в середині ХХ століття, в Росії – з 1990 р., в Білорусі – з 1992 р., то в Україні – лише з 2000 р.[1]. При цьому питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП України становить близько 0,95% , що менше аналогічного показника в Росії на 0,33%[2].

Аналіз структури наукових і науково-дослідних робіт (рис. 1) за 2010 рік свідчить, що питома вага науково-технічних послуг становить лише 9,7%, а прикладних досліджень – 17,9% [3].

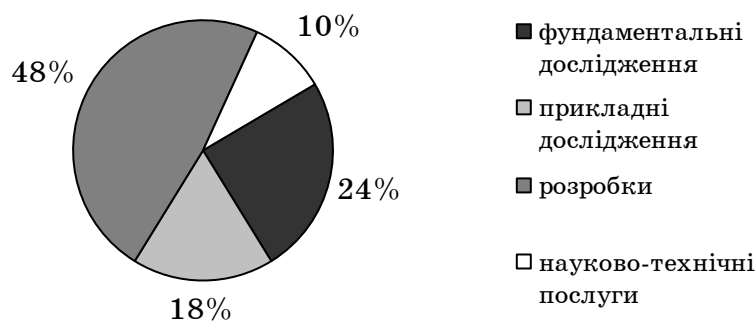

Рисунок 1 – Виконані наукові та науково-технічні роботи в 2010 р.

За даними показниками інноваційної діяльності Україна відстає в 2-2,5 рази від економічно розвинених країн світу, у яких уряд і власне успішні підприємства знаходять можливості для фінансування достатньої

кількості прикладних досліджень й активного надання науково-технічних послуг.

Проаналізуємо динаміку інноваційно-інвестиційної активності промислових підприємств України за 2005-2010 рр. (рис. 2) [3].

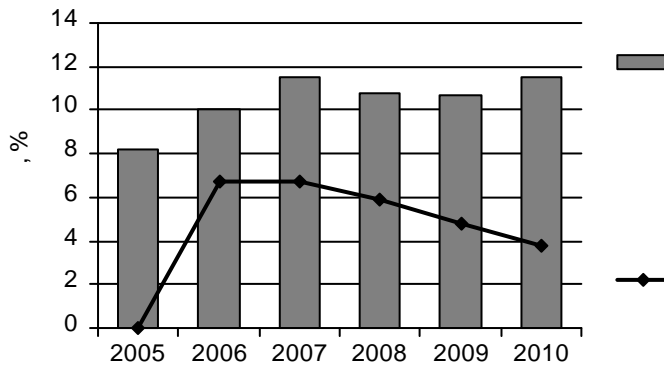

Рисунок 2 – Показники інноваційно-інвестиційної активності промислових підприємств України

Отримані результати свідчать, що в Україні, починаючи з 2007 року, під впливом світової фінансової кризи та внутрішніх факторів (політична та економічна нестабільність) склалася тенденція до зниження питомої ваги підприємств, які впроваджують інновації, і питомої ваги реалізованої інноваційної продукції.

Очевидним є значний технологічний розрив між діяльністю промислових підприємств України та розвинених країн світу, однією з причин якого є той факт, що переважна більшість із них працює на застарілому обладнанні. Так, рівень зношення основних виробничих фондів у промисловості становить близько 54%, зокрема, в машинобудуванні – 57% (при зношенні машин й устаткування на рівні 71,4%) [4].

До інших факторів, які стримують інноваційно-інвестиційну діяльність підприємств України слід віднести дефіцит власних фінансових ресурсів підприємств для фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційних потреб; зменшення бюджетного фінансування та державної підтримки; дефіцит, недостатній досвід використання та нерозвиненість альтернативних джерел фінансового забезпечення; відсутність чіткого механізму вибору ефективного портфелю джерел фінансування та побудови оптимальної структури капіталу; недостатня кваліфікованість персоналу та нерозвиненість стратегічного мислення в менеджерів вищих рівнів, відсутність інноваційно-інвестиційної стратегії підприємств та ін.

Сказане вище дає можливість визначити законодавчу базу інноваційного розвитку України як недосконалу на фоні невідповідності деяких законів сучасним умовам господарювання та неефективності прийнятих державних програм.

Перелік нормативних актів, які регулюють сферу інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, доволі широкий: Конституція України, Закон України «Про інноваційну діяльність» [5], Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні», Закон України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків», Програма розвитку

інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки [6], Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання у 2010 році державних гарантій щодо виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єктів господарювання державного сектору економіки, залученими для фінансування інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проектів розвитку, які мають стратегічне значення та реалізація яких сприятиме розвитку економіки України, в тому числі імпортозамінних і експортоорієнтованих галузей» [7] та ін. Сьогодні в Україні планується розробити та прийняти Програму розвитку інноваційної інфраструктури до 2020 року та Державну цільову науково-технічну та економічну програми оновлення та модернізації матеріально-технічної бази наукових установ на 2012-2016 роки.

Проте, на практиці низка проблем стосовно фінансового забезпечення та стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств залишається невирішеною.

Так, у статті 6 Законі України «Про інноваційну діяльність» представлені такі завдання держави у сфері регулювання інноваційної діяльності, як фінансова підтримка виконання інноваційних проектів, стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів, і встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності. У той же час реальні механізми вирішення даних задач зазначені лише для пункту «фінансова підтримка», при чому за рахунок виключно коштів Державного бюджету та місцевих бюджетів України:

1) повне безвідсоткове кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

2) часткове (до 50 %) безвідсоткове кредитування інноваційних проектів за умови залучення до фінансування проекту решти необхідних коштів виконавця проекту і (або) інших суб'єктів інноваційної діяльності;

3) повна чи часткова компенсація відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів;

4) надання державних гарантій комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів;

5) майнове страхування реалізації інноваційних проектів у страховиків відповідно до Закону України «Про страхування» [5].

За таких умов промислові підприємства України не можуть досягнути достатнього рівня інноваційного розвитку й інвестиційної привабливості.

У даному контексті доцільно звернутися до світового досвіду, оскільки в розвинених країнах світу вже тривалий час пріоритетним напрямом державної фінансової концепції є пільгова податкова та амортизаційна політика як засіб стимулювання та підтримки інноваційного розвитку.

Так, у США, Японії, Франції, Канаді та Швеції видатки на науково-дослідні та дослідницько-конструкторські роботи вираховуються з оподаткованого доходу. У Німеччині поширена практика перерахування прибутку підприємств у численні власні резервні фонди, які не обкладаються податками [8]. У Японії підприємства вираховують з податку на прибуток 7% обсягу інвестицій в інновації, а у Великобританії за перший рік експлуатації інноваційного обладнання відбувається повне списання його вартості [9].

Джерелами фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності можуть бути як власне підприємства, так і фінансово-промислові групи, венчурні компанії, кредитні установи, інноваційні та інвестиційні фонди, органи державної та місцевої влади, приватні та корпоративні інвестори. При цьому для розвинених країн Європи та США характерна комбінована модель фінансового забезпечення, яка включає приблизно однаковий

обсяг фінансових ресурсів як з державних, так і з приватно-комерційних джерел.

Проаналізуємо типову структуру фінансової бази інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств України в 2010 р. (рис. 3) [3].

Рисунок 3 – Джерела фінансування капітальних інвестицій в 2010 році

Отримані показники свідчать, що капітальні інвестиції підприємств, у т.ч. інвестиції в інновації, фінансуються переважно за рахунок власних коштів, кредитів банків та інших позик. Державне фінансування з бюджетної системи України становить лише 6,7%.

Якщо розглядати дану проблему більш детально, варто звернутися до показників, наведених у табл. 1 [3], і провести динамічний аналіз.

Таблиця 1 – Капітальні інвестиції за джерелами фінансування (2005-2010 рр.), млн грн

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кошти державного бюджету	6846	9605	15077	15403	8361	10952
Кошти міських бюджетів	4685	6732	9370	12498	5914	6368
Власні кошти підприємств	66062	89136	130515	161277	127435	114964
Кредити банків та інші позики	15625	21257	33904	42981	25587	23336
Кошти іноземних інвесторів	5457	5094	7251	8087	8209	4068
Інші джерела фінансування	12499	17148	26562	31828	17372	29373

З аналізу статистичних даних (рис. 4), можна зробити висновок, що в цілому фінансування капітальних інвестицій мало позитивну тенденцію до зростання з 2005 по 2008 рік, із якого розпочався спад як у цілому фінансового забезпечення, так і за окремими джерелами фінансування (як за рахунок власних, так і залучених фінансових ресурсів), що пов'язуємо з наслідками світової фінансової кризи, недовірою інвесторів, високими інвестиційними ризиками, проблемами в банківській сфері тощо.

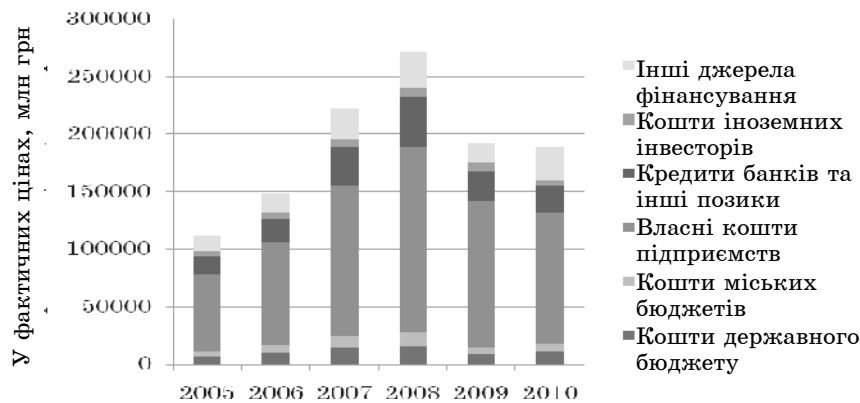

Рисунок 4 – Динаміка зміни структури джерел фінансування капітальних інвестицій за 2005 -2010 рр.

Враховуючи світовий досвід, ми пропонуємо розширити типову структуру джерел фінансування інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України, що дозволить швидко та ефективно впроваджувати та комерціалізувати інновації, забезпечуючи високу рентабельність інноваційної діяльності.

Фінансова база інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства, крім власних фінансових ресурсів (прибуток та амортизаційний фонд, страхові компенсації, надходження від нематеріальних активів, надходження від продажу, оренди чи лізингу тимчасово вільних оборотних і необоротних активів, застави майна та ін.), коштів із Державного та місцевих бюджетів України й позикових ресурсів (кредити комерційних банків та інші позики, у т. ч. факторинг, форфейтинг та інноваційний кредит), має включати «вивільнені» фінансові ресурси в результаті застосування державою пільгової податкової та амортизаційної політики; приватні та корпоративні інвестиції, у т. ч. іноземні; надходження від участі в інноваційних та інвестиційних фондах; венчурне фінансування; залучені кошти від розміщення та продажу акцій; доходи від реалізації короткотермінових інноваційно-інвестиційних проектів; цільові надходження, гранти, спонсорство та підтримку з боку міжнародних організацій.

Для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств України наголошуємо на необхідності реалізації таких заходів:

1) *на загальнодержавному рівні*: удосконалити законодавчу базу, регульовальну інноваційно-інвестиційну діяльність; прийняти ефективну програму інноваційно-інвестиційного розвитку, розробити контрольні показники для оцінки її реалізації та посилити відповідальність виконавчих органів; затвердити пільгову податкову та амортизаційну політику для інноваційно-активних підприємств; розширити фінансові джерела державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності, використовуючи не лише бюджетні кошти, а й державні позикові та залучені фінансові ресурси (позики, допомога та гранти від міжнародних організацій тощо); запровадити державний інноваційний кредит під низьку відсоткову ставку та систему державних гарантій; створити дієву інфраструктуру державних інноваційних фондів та інституційних інвесторів та ін.;

2) *на регіональному рівні*: надати інноваційно-активним підприємствам пільги зі сплати місцевих податків і зборів (збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, єдиний податок) та інші привілеї з боку органів місцевого самоврядування (інформаційний

ресурс, реклама на загальноміських заходах тощо); спрямувати власні кошти місцевих бюджетів, зокрема, надходження бюджету розвитку на інноваційно-інвестиційну діяльність; розробити місцеві програми інноваційно-інвестиційного розвитку, у т. ч. заходи з покращання інвестиційної привабливості та бранда регіону;

3) *на рівні фінансової інфраструктури України*: банківському сектору варто розширити перелік привабливих для інноваційно-активних підприємств послуг за відсотковими ставками та строками кредитування; поширити застосування венчурного фінансування, факторингу, форфейтингу та страхування інноваційних проектів; відкрити конкурентоспроможні інноваційно-інвестиційні фонди тощо;

4) *на рівні підприємств України*: виробити та дотримуватися інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства з орієнтацією на результат; покращити кваліфікацію персоналу, зокрема, менеджерів; створити спеціальний відділ, який буде займатися розробленням інноваційно-інвестиційних проектів, їх оцінкою і впровадженням упродовж усього життєвого циклу; розширити фінансову базу інноваційно-інвестиційної діяльності, орієнтуючись на принцип множинності альтернативних джерел фінансування; оптимізувати структуру капіталу, оцінивши ефективність залучення кожного джерела фінансового забезпечення; використовувати переваги від створення малих венчурних підприємств; активно користуватися страховими, кредитними та іншими послугами, які пропонують фінансові установи; посилити маркетинг інноваційно-інвестиційних проектів, забезпечуючи не лише зростання обсягів реалізації інноваційної продукції, а й покращуючи інвестиційну привабливість підприємства та його імідж; за рахунок власних, позикових і залучених коштів не лише розробляти інноваційні товари та послуги, а й інвестувати капітал у передові техніку та технології, оцінюючи рентабельність і окупність із врахуванням часового лага.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження можна стверджувати про значне відставання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України.

Аналіз офіційних статистичних даних свідчить про глибокий дефіцит фінансових ресурсів, обмежену кількість використовуваних джерел фінансування, загальну тенденцію до зниження обсягів бюджетних і власних коштів підприємств, прорахунки в державній і регіональній політиці.

За таких умов доцільно розширити структуру капіталу з орієнтацією на множинність джерел сучасного фінансового забезпечення та шляхи посилення інноваційно-інвестиційної активності підприємств України.

SUMMARY

THE FINANCING ANALYSIS OF ENTERPRISES' INNOVATIVE-INVESTMENT ACTIVITY IN UKRAINE

*A. V. Abryutina,
Sumy State University, Sumy, Ukraine*

In the article modern state of financing of Ukraine enterprises' innovative-investment activity has been analyzed on the research base of theoretical-methodological concepts of innovations' financial providing, world experience, and statistical data analysis and there has been the recommendation of ways to extend financial basis and activate an innovative-investment development.

Key words: *financing, sources of financial providing, enterprise, innovative-investment activity, innovative development, innovative activity, innovations, investments.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лазарев В. С. История и зарубежный опыт создания и деятельности технопарков и бизнес инкубаторов / В. С. Лазарев, Т. А. Демещик. – Минск : Изд-во РУП «Технопарк БНТУ «Метолит», 2005.
2. Организация и финансирование инноваций: учебное пособие / Быковский В. В., Минько Л. В., Коробова О. В. и др. – Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2006. – 116 с.
3. Офіційні статистичні дані Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів / П. С. Харів. – Тернопіль : Економічна думка, 2003. – 326 с.
5. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002 р. зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>
6. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002 -2010 роки» № 1801 від 28.12.2001 р. зі змін. і доп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов надання у 2010 році державних гарантій щодо виконання боргових зобов'язань за запозиченнями суб'єктів господарювання державного сектору економіки, залученими для фінансування інвестиційних, інноваційних, інфраструктурних та інших проектів розвитку, які мають стратегічне значення та реалізація яких сприятиме розвитку економіки України, в тому числі імпортозамінних і експортоорієнтованих галузей» № 567 від 30.06.2010 р. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://portal.rada.gov.ua/>
8. Захарин С. В. Активизация инновационной деятельности промышленных предприятий / С. В. Захарин // Финансы Украины. – 2003. – № 1. – С. 13-20.
9. Ткачева Н. Н. Государственная поддержка инновационного процесса как фактор повышения конкурентоспособности продукции / Н. Н. Ткачева, Т. А. Гончарова // Экономические инновации. – 2003. – Вып. 15. – С. 51 -60.

Надійшла до редакції 24 травня 2012 р.